

Чи були віруючі в епоху Старого Заповіту населені Святим Духом?

by James M. Hamilton Jr.

(Originally posted at [The Gospel Coalition](#))

ВСТУП¹

В Євангелії від Івана сказано: «Коли хто не народиться з води і духу, не може увійти в Царство Боже» (Ів. 3:5).² Далі в Євангелії від Івана ми читаємо, що Дух не буде прийнятий, доки Ісус не буде прославлений (7:39). Якщо Дух не буде отриманий до хреста, то чи міг Никодим пережити нове народження згори до хреста? Чи пережив старозаповітний праведний залишок нове народження Духом? Чи були окремі члени старозаповітного залишку населені Духом?³ Цей есей намагається дати відповідь на ці питання.

Першим завданням у вирішенні цих питань є підсумування діапазону можливих відповідей на це питання. Після аналізу спектру поглядів у наукових колах, ми запропонуємо свою оцінку відповідно до встановлених фактів. Якщо розглядати докази через призму біблійного богослов'я, то спочатку треба запитати, чи вказує Старий Заповіт на те, що віруючі в цей період були населені Духом. Загальнобіблійний підхід до цього питання також вимагає, щоб ми детально розглянули і врахували вклад Нового Заповіту у це питання, тому ми звернемося до Івана 7:39 і уважно розглянемо його на предмет того, який досвід Духа міг

¹ Цей есей підсумовує аргументи моєї дисертації "He Is with You and He Will Be in You: The Spirit, the Believer, and the Glorification of Jesus" (PhD diss., The Southern Baptist Theological Seminary, 2003) [«Він з вами і буде у вас: Дух, віруюча людина і прославлення Ісуса» (докторська дисертація, Південна баптистська теологічна семінарія, 2003)]. Перероблена версія дисертації буде опублікована під назвою "*Regeneration and Indwelling: The Holy Spirit in the Old and New Testaments*" (Nashville: Broadman & Holman) [Відродження і перебування: Святий Дух у Старому та Новому Заповітах (Nashville: Broadman & Holman, готується до друку)]. Попередні версії цієї статті були представлені в Брієркрестському біблійному коледжі та семінарії в Канаді 1 травня 2003 року, а також на національній зустрічі Євангельського богословського товариства в Атланті 21 листопада 2003 року. Я вдячний за корисні коментарі та взаємодію, які я отримав в обох випадках.

² Якщо не зазначено інше, всі переклади є моїми власними.

³ Дослідження залишку в Старому Заповіті див.: G.F. Hasel, *The Remnant* (Berrien Springs: Andrews University Press, 1972), 391. Hasel, однак, не піднімає питання про те, чи були окремі члени старозавітного залишку населені Духом, чи ні.

бути у вірянина у часи Старого Заповіту. Спостерігаючи за цими даними, ми зможемо зрозуміти, що означають відродження і населення Духом в Євангелії від Івана, щоб відповісти на питання, чи був старозаповітний залишок постійно та індивідуально населений Святим Духом, чи ні.

ПОПЕРЕДНІ ВІДПОВІДІ НА ЦЕ ПИТАННЯ

Існує щонайменше п'ять позицій щодо того, чи були звичайні, окремі члени старозаповітного залишку постійно населені Духом Святим. Деякі вчені припускають, що існує шоста позиція, але я ще не знайшов підтвердження цієї шостої позиції. Тут я перелічу п'ять реальних і одну передбачувану позицію, даючи короткий опис і перераховуючи основних прихильників кожної з них.⁴

У питанні про роль Духа в житті віруючих деякі вчені вбачають основну наступність від Старого до Нового Заповіту. Ці автори стверджують, що старозаповітний залишок був одночасно *відроджений і населений Духом*. До прихильників цієї позиції належать Джон Оуен, Б.Б. Ворфілд, Сінклер Фергюсон, Ден Фуллер і Леон Вуд.⁵

Інша група вчених погоджується з тим, що віруючі епохи Старого Заповіту переживали і відродження, і населення Духом, але намагаються включити такі тексти, як Івана 7:39, у своє розуміння, використовуючи мову, яка дозволяє більший або глибший досвід Духа в Новому Заповіті. Тим не менш, ці вчені не бачать *фундаментальних змін* у тому, як віруючі переживають Духа, з моменту

⁴ Для документації та подальшого обговорення цих позицій див. James M. Hamilton, "Old Covenant Believers and the Indwelling Spirit: A Survey of the Spectrum of Opinion," *Trinity Journal* 24 (2003): 37-54. Я визнаю, що ця категоризація не є ідеально симетричною, але вона відповідає формі дискусії. Цінність п'ятої позиції була поставлена під сумнів диспенсціоналістами на підставі відсутності представників цієї позиції, але незалежно від того, визнають вони це чи ні, часто вважається, що вони займають п'яту позицію (див. примітку 9 нижче). Цінність шостої позиції також ставилася під сумнів, але коментатори Івана так часто не звертають уваги на питання, якому присвячена ця стаття, що шоста позиція є практично стандартною серед дослідників Нового Заповіту. Я залишаюся переконаним, що ці шість позицій точно відображають підходи науковців до дилеми.

⁵ John Owen, *The Doctrine of the Saints Perseverance Explained and Confirmed* [1654], vol. 11 of *The Works of John Owen*, ed. W.G. Goold (London: Johnstone & Hunter, 1850-53; reprint, Edinburgh: Banner of Truth Trust, 1965), 331; B.B. Warfield, 'The Spirit of God in the OT', in *Biblical Doctrines* (New York: Oxford University Press, 1929; reprint, Edinburgh: Banner of Truth Trust, 1988), esp. 121-28; Sinclair Ferguson, *The Holy Spirit* (Downers Grove: InterVarsity Press, 1996), 68; Daniel P. Fuller, *The Unity of the Bible* (Grand Rapids: Zondervan, 1992), 229-30; Leon J. Wood, *The Holy Spirit in the Old Testament* (Grand Rapids: Zondervan, 1976), 70, 85-86.

інавігурації нового заповіту. Сюди можна віднести Августина, Жана Кальвіна, Джорджа Елдона Ледда, Деніела Блока і Вейна Грудема.⁶

Третя позиція – це посередня позиція. Ці вчені вказують, що вони бачать старозаповітних святих відродженими Духом, але не населеними Духом. З висловлювань у їхніх працях, здається, найкраще віднести сюди Мілларда Еріксона, Віллема ВанГемерена і Брюса Вейра.⁷

Наступна позиція належить тим, хто розглядає праведників Старого Заповіту як таких, що діють, під впливом Духа, але не були населені Ним. На відміну від попередньої категорії, ці вчені не вживають слово «відродження» стосовно віруючих Старого Заповіту. До них належать Мартін Лютер, Льюїс Сперрі Чейфер, Крейг Блейсінг, Дональд Карсон і Майкл Грін.⁸

На протилежному кінці спектру від тих, хто стверджує повну наступність між старозаповітним і новозаповітним служіннями Духа, знаходяться ті, хто стверджує, що Дух не має нічого спільного з життям праведників у Старому Заповіті. Ті, хто стверджує, що старозаповітні святі були населені Духом, іноді

⁶ Augustine, *Homilies on the Gospel of John* [ca. 416], 74.2 (trans. J. Gibb and J. Innes, in *Augustine*), NPNF, 7:334; John Calvin, *Institutes of the Christian Religion*, ed. John T. McNeill, trans. Ford Lewis Battles, Library of Christian Classics, vols. 20–21 (Philadelphia: Westminster, 1960), 429 [2.10.2], 458–59 [2.11.9]; G.E. Ladd, *A Theology of the New Testament*, rev. ed. (Grand Rapids: Eerdmans, 1993), 325–26; D.I. Block, *The Book of Ezekiel*, 2 vols, NICOT (Grand Rapids: Eerdmans, 1997, 1998), 2:360–61; Wayne Grudem, *Systematic Theology* (Grand Rapids: Zondervan, 1994), 637.

⁷ M. Erickson, *Christian Theology*, 2nd ed. (Grand Rapids: Baker, 1998), 992–95. J.I. Packer, *Keep in Step with the Spirit* (Grand Rapids: Revell, 1984); Packer, 'The Holy Spirit and His Work', *Crux* 23.2 (1987), 2–17; W.A. VanGemenen, *The Progress of Redemption* (Grand Rapids: Baker, 1988), 81–82; B.A. Ware, 'Rationale for the Distinctiveness of the New Covenant Work of the Holy Spirit', доповідь, представлена на національній зустрічі ETS, листопад, 1988.

⁸ Martin Luther, *Sermons on the Gospel of John*, trans. M.H. Bertram, ed. J. Pelikan, vols 22 and 23 of *Luther's Works* (St Louis: Concordia, 1957), 22:248, see also 22:249, 23:278; L.S. Chafer, *Systematic Theology*, 4 vols [Grand Rapids: Kregel, 1993; originally published in 8 vols by Dallas Seminary Press, 1947–48], 6:72–74, 123, 7:265; C.A. Blaising and D.L. Bock, *Progressive Dispensationalism* (Wheaton: Bridgepoint, 1993), 156 (Блейсінг написав цей розділ, і Блок повідомив мені, що він не проти того, щоб термін «відродження» застосовувався до старозавітних святих); D.A. Carson, *The Farewell Discourse* (Grand Rapids: Baker, 1980), 46–47; Carson, *The Gospel According to John*, PNTC (Grand Rapids: Eerdmans, 1991), 195, 329; M. Green, *I Believe in the Holy Spirit* (Grand Rapids: Eerdmans, 1975), 25–26.

припускають, що це є єдиною альтернативою їхній точці зору, але я не знайшов нікого, хто б займав таку позицію.⁹

Є, однак, ряд тлумачів, які підкреслюють нову природу служіння Духа після події Христа, але не пропонують жодного пояснення того, як старозаповітні віруючі стали і залишилися спасеними. Тут ми знаходимо видатних диспенсціоналістів, таких як Чарльз Райрі та Джон Валвурд.¹⁰ Сюди ж можна віднести більшість вчених, які писали про Духа з точки зору богослов'я нового заповіту, а також кількох авторів, які написали коментарі на Івана та дослідження, присвячені безпосередньо Духу, таких як Джон Барретт, Реймонд Браун та Гарі Бердж.¹¹

Перш ніж ми продовжимо, ми повинні звернути увагу на деякі цікаві моменти, що стосуються цих позицій. По-перше, по обидва боки цього питання є диспенсціоналісти. Леон Вуд стверджує, що віруючі Старого Заповіту були населені Духом; Крейг Блейсінг стверджує, що вони не були населені. Крім того, є люди, які є сотеріологічно кальвіністами, які стверджують, що віруючі Старого Заповіту не були населені (Карсон, Пакер, Вейр). Це заслуговує на увагу, оскільки ті, хто стверджує, що старозаповітний залишок повинен був бути населений, зазвичай не погоджуються з армініанським розумінням випереджувальної благодаті і, таким чином, розглядають грішників як мертвих і нездатних відповісти на Божий заклик до спасіння. На їхню думку, якщо старозаповітні святі були віруючими, вони повинні були бути населені Духом. Нарешті, позиція, що Святий Дух не має нічого спільного з вірністю старозаповітного залишку, в кращому випадку є дуже рідкісною. Цей момент важливий, тому що деякі вчені припускають, що така точка зору існує, і вона,

⁹ «Існує два традиційні погляди на служіння Святого Духа в житті старозавітного віруючого... Перший полягає в тому, що старозавітні віруючі переживали служіння Духа, а другий - що ні» (G. Fredricks, 'Rethinking the Role of the Holy Spirit in the Lives of Old Testament Believers', *TJ* [1988]: 81). Пор. також Grudem, *Systematic Theology*, 637: «Слід зазначити, що іноді кажуть, що в Старому Завіті не було ніякої роботи Святого Духа в людях» (курсив оригіналу).

¹⁰ C.C. Ryrie, *The Holy Spirit* (Chicago: Moody, 1965), 41-42, 64-66; J.F. Walvoord, *The Holy Spirit* (Wheaton, IL: Van Kampen, 1954), 71-73.

¹¹ C.K. Barrett, *The Gospel According to John*, 2nd ed. (Philadelphia: Westminster, 1978); idem, 'The Holy Spirit in the Fourth Gospel', *JTS* 1 (1950), 1-15; R.E. Brown, *The Gospel According to John*, 2 vols, AB (New York: Doubleday, 1966, 1970); Brown, 'The Paraclete in the Fourth Gospel', *NTS* 13 (1967), 113-32; and G.M. Burge, *John*, NIVAC (Grand Rapids: Zondervan, 2000); Burge, *The Anointed Community* (Grand Rapids: Eerdmans, 1987).

здається, пов'язана з диспенсціоналістами.¹² Я не знайшов нікого, хто б стверджував або аргументував цю позицію.

Тепер звернемося до Старого Заповіту, щоб з'ясувати, чи вказує він на те, що Дух Святий населяв віруючих.

НАСЕЛЕННЯ ДУХОМ В СТАРОМУ ЗАПОВІТІ?

У Старому Заповіті Бог не живе у Своєму народі, але Він перебуває серед нього. Ця теза твердо підтримується використанням слова «*руах*» (дух) в Старому Заповіті.¹³ Спираючись на цей висновок, у цьому розділі я намагаюся встановити три речі: по-перше, що Старий Заповіт описує Бога, який перебуває в певних місцях (напр., Бетел, гора Синай, скинія, храм в Єрусалимі); по-друге, що в Старому Заповіті присутність Духа на певних людях виділяє цих людей як надзвичайних; і по-третє, що обітниці про майбутнє злиття Духа вказують на те, що віруючий залишок не володіє Духом на той момент, коли ці пророцтва були виголошені.

Божа оселя в Старому Заповіті

Старий Заповіт не описує Бога як такого, що перебуває в Його обраному народі, але він описує Його перебування з ним, посеред нього.¹⁴ Протягом усього Старого Заповіту Ягве стверджує Своєму народові: «Я буду (або, є/був) з тобою». Це твердження стосується як видатних особистостей,¹⁵ так і народу в цілому.¹⁶ Ягве не тільки заявляє, що він зі своїм народом, але в багатьох

¹² Див. D.I. Block, 'The Prophet of the Spirit: The Use of RWH in the Book of Ezekiel', *JETS* 32 (1989), 40 n. 38, де він цитує John F. Walvoord.

¹³ Семантичну класифікацію всіх 389 вживань *руах* у єврейській Біблії (BHS) див. у додатку, 'The Semantic Range of *RUACH*', in James M. Hamilton Jr, 'God with Men in the Torah', *WTJ* 65 (2003), 131-33.

¹⁴ Див. мою статтю, 'God with Men in the Torah', *WTJ* 65 (2003), 113-33; і ще одне дослідження, яке готується до друку, 'God with Men in the Prophets and the Writings'.

¹⁵ Пор. напр., Бут. 26:3, 24; 28:15; 31:3; 46:4; Вих. 3:12; 4:12, 15; І. Нав.. 1:5; 3:7; Суд. 6:16; 2 Сам. 7:9; 1 Цар. 11:38; 1 Хр. 17:8; Іс. 41:10; 57:15; Єр. 1:8, 19; 15:20.

¹⁶ Див. Вих. 33:15-16; 2 Сам. 7:7; 1 Хр. 17:6 (2 Сам. 7:6-7 та 1 Хр. 17:5-6 ставлять наметове житло Бога паралельно з Його присутністю з народом); Іс. 43:2, 5; Єр. 30:11; 42:11; 46:28; Єзек. 34:30; Ог. 1:13; 2:4.

моментах народ або висловлює бажання цього, як у твердженні «нехай Ягве буде з вами», або прямо стверджує, що «Ягве з вами».¹⁷ У деяких оповіданнях оповідач вставляє в свої коментарі твердження, що Ягве був з кимось.¹⁸ Я знайшов близько 108 тверджень такого роду, які розкидані по всій Торі (Законі), Невіїм (Пророках) та Кетувім (Писаннях).¹⁹

Після того, як обраний народ став нацією, після того, як відбувся вихід з Єгипту, Божя присутність з народом усвідомлюється в тому, що Він перебуває в скинії. Він наказує побудувати скинію, «щоб Він жив серед народу» (Вих. 25:8). Пізніше в історії Ізраїлю буде збудовано храм, і наступні тексти Старого Заповіту припускають, що Ягве перебуває в храмі в Єрусалимі.

Ця реальність надає ізраїльській релігії локального характеру. Дійсно, вони повинні поклонятися в Єрусалимі і тільки в Єрусалимі (Втор. 12:5). Після Соломона ізраїльські царі оцінюються за тим, як вони ставляться до храму в Єрусалимі.²⁰ Твердження в 2 Царів 16:18 про те, що Ахаз збезчестив дім Ягве, слугує для його засудження. На противагу цьому, побожність Йосії демонструється його прихильністю до збереження храму (2 Цар. 22:3-6).²¹

Соломон усвідомлював, що Бог не міститься в храмі (1 Цар. 8:27); тим не менш, він повністю очікує, що Ягве буде присутній у храмі (8:13). Крім того, він очікує, що праведники будуть молитися «до храму», бо саме там перебуває Ягве

¹⁷ Див. напр.: Бут. 21:22; 26:28; 31:5; 35:3; 48:21; Вих. 18:19; Чис. 14:9; 23:21; Втор. 2:7; 20:1, 4; 31:6, 8; І. Нав. 1:9, 17; 14:12; Суд. 6:12; Рут 2:4; 1 Сам. 10:7; 16:18; 17:37; 20:13; 2 Сам. 7:3; 14:17; 1 Цар. 1:37; 8:57-58; 1 Хр. 17:2; 22:11, 16, 18; 28:20; 2 Хр. 15:2, 9; 19:6, 11; 20:17; 32:7-8; (35:21); 36:23; Ездри 1:3; Йова 29:5; Пс. 14:5; 16:8; 23:4; 42:8; 46:7, 11; 73:23; 94:14; 108:11; 139:18; Іс. 7:14; 8:8, 10; 45:14; Єр. 20:11; Амоса 5:14; Зах. 8:23; 10:5.

¹⁸ Наприклад, Бут. 39:2, 3, 21, 23; І. Нав. 6:27; Суд. 1:19, 22; 2:18; 1 Сам. 3:19; 18:12, 14, 28; 2 Сам. 5:10; 2 Цар. 18:7; 1 Хр. 9:20; 11:9; 2 Хр. 1:1; 17:3.

¹⁹ Для обговорення цих прямих висловлювань «Я з вами», а також багатьох інших способів, якими в Старому Заповіті передається присутність Бога зі своїм народом, див. два дослідження, згадані у примітці 9 вище, «Бог з людьми в Торі» та «Бог з людьми в пророках і писаннях».

²⁰ Див. G. von Rad, *Old Testament Theology*, 2 vols, OTL, trans. D.M.G. Stalker (Louisville: Westminster John Knox, 1962, 1965), 1:336: «Девтерономічне богослов'я історії... оцінює царів Ізраїлю та Юдеї відповідно до того, чи визнавали вони храм в Єрусалимі єдиним законним місцем поклоніння, чи приносили жертви на „узвишсях“».

²¹ В. Ейхродт пише: «Вірність святому місцю, таким чином, прирівнювалася до вірності вираженню волі Божої в історії» (W. Eichrodt, *Theology of the Old Testament*, 2 vols, trans. J.A. Baker, OTL [Philadelphia: Westminster, 1961, 1967], 1:107).

(наприклад, 8:44). Так, коли Єзекія потрапляє у скрутне становище, він іде до храму, щоб розповісти про погрози головного радника асирійського царя перед Ягве (2 Цар. 19:14). Так само Даниїл у вигнанні, коли молиться, має вікна «відчинені на Єрусалим» (Дан. 6:10; пор. 1 Цар. 8:48-49).

Соломон, здається, навіть очікує, що Божа присутність з народом, коли він живе в храмі, матиме освячуючий вплив на Ізраїль. Він молиться під час посвячення храму:

Нехай буде Ягве, Бог наш, з нами (*імману*), як був з батьками нашими! Нехай не покине нас і не залишить нас, щоб прихилити до Себе серця наші, щоб ходити всіма Його дорогами, щоб виконувати Його заповіді, і постанови, і суди, як Він заповідав батькам нашим (1 Цар. 8:57-58).²²

Старий Заповіт не вказує на те, що Бог перебував у своєму народі через Свого Духа, але він вказує на те, що Бог залишався зі своїм народом, перебуваючи в храмі. Подібно до того, як Соломон молився, щоб Бог діяв своєю присутністю в храмі (1 Цар. 8:57-58), його перебування в храмі, здається, схиляло серця Божого народу до нього. Це пояснює такі висловлювання, як: «Краще один день у твоїх дворах, аніж тисяча деінде!» (Пс. 84:10).²³ Аналогічно, борючись із видимим щастям нечестивих, псалмоспівець зазначає: «Це було тривожним в очах моїх, аж поки я не увійшов до святині Божої, і тоді я побачив їхній кінець» (Пс. 73:16-17). Увійшовши до храму, псалмоспівець усвідомлює неминучу загибель ворогів Ягве (73:17-20), недоречність своєї заздрості до нечестивих

²² Послухайте Леона Вуда, який помилково стверджує: «Але ні в Старому, ні в Новому Завіті ніде не говориться про те, що Дух служив старозавітним святым, просто перебуваючи поруч з ними, а не всередині них» (*The Holy Spirit in the Old Testament* [Grand Rapids: Zondervan, 1976], 86). Якщо Вуд заперечить, що в 1 Царів 8:57-58 Ягве, а не Дух, служить людям, перебуваючи з ними, то в Ог. 2:5, де пророк підбадьорює народ обітницею Ягве, що «Дух Мій стоїть посеред вас», має вирішити це питання.

²³ Псалом 84 зосереджений на храмі, називаючи його прекрасним (84:1), бажаючи, навіть непритомніючи, бути там (84:2), благословляючи тих, хто завжди там перебуває (84:4). Однак суть не в будівлі, а в тому, хто в ній живе. Таким чином, храм прекрасний, тому що це місце проживання Ягве (84:1), псалмоспівець прагне до дворів Ягве, щоб співати на радість живому Богові (84:2), а ті, хто живе в храмі, благословенні, тому що постійно співають хвалу Богу (84:4). День у його дворах кращий за тисячу в іншому місці (84:10), бо Бог – це сонце і щит, що дарує милість і не утримує нічого доброго (84:11). Псалмоспівець покладається на Ягве, а не на храм (84:11), але як член старозавітного залишку, він, тим не менш, повинен мати доступ до Ягве через храм і його служіння.

(73:21-22), а також благословення пізнання Бога і близькості до Нього (73:23-28). Поворотним моментом у псалмі є вхід псалмоспівця до святині (73:17).

НАДЗВИЧАЙНІ ПОМАЗАННЯ ДУХОМ

Старий Заповіт не дає чітких підстав стверджувати, що віруючий, який жив до хреста, був населений Святим Духом.²⁴ Коли Старий Заповіт описує досвід людини в Дусі, саме присутність Духа виділяє цю людину як виняткову. Іншими словами, Дух сходить на певних осіб у Старому Заповіті, в результаті чого ці особи стають надзвичайними. Висновком з цього є те, що Дух не сходить у силі на звичайних віруючих у Старому Заповіті.

В Старому Заповіті Дух здебільшого сходить на пророків і національних лідерів. Йосип описаний як такий, що має «божественного духа», і це пояснює його унікальну здатність тлумачити сни фараона (Бут. 41:38). Ремісник Бецалеїл, покликаний працювати над скинією, був сповнений Духом Божим (Вих. 31:3; 35:31; пор. також 28:3; 1 Цар. 7:14). І тут також простежується закономірність: це унікальне наповнення Духом дозволяє Бецалеїлу робити те, що не під силу нікому іншому в Ізраїлі.

Мойсей унікальний як лідер Ізраїлю, і Дух на ньому (Чис. 11:17). Сімдесят старійшин, призначених допомагати Мойсею вести Ізраїль, отримують Духа, але знову ж таки, Дух виділяє їх з-поміж решти народу (Чис. 11:25-26). Коли Мойсей вигукує своє бажання, щоб Ягве послав Свого Духа на весь народ, як Він послав Його на сімдесят (11:29), стає зрозуміло, що решта народу не має Духа.

Нам не потрібно повторювати кожен випадок зішестя Духа на людину в Старому Заповіті, щоб встановити, що в Старому Заповіті ті, хто має Духа, відрізняються від решти народу своїм володінням Духом. Ті, на кого сходить Дух, служать або керівниками народу, або пророками.²⁵

²⁴ Див. «Семантичний діапазон *руах*» у Гамільтон, «Бог з людьми в Торі», 131-33, де каталогізовано кожне вживання *руах* (дух) в Старому Заповіті.

²⁵ Пор. Калев (Чис. 14:24); Валаам (Чис. 24:2); Ісус Навин (Чис. 27:18; Втор. 34:9); Отніїл (Суд. 3:10); Гедеон (Суд. 6:34); Їфтах (Суд. 11:29); Самсон (Суд. 13:25; 14:6, 19; 15:14); Саул (1 Сам. 10:6, 10; 11:6; 19:23); люди Саула, які пророкують (1 Сам. 19:20); Давид (1 Сам. 16:13); Амасія (1 Хр. 12:18); Азарія (2 Хр. 15:1); Яхазієль (2 Хр. 20:14); Захарія (2 Хр. 24:20); майбутній Месія (Іс. 11:2; 42:1; 61:1); Ісая (Іс. 59:21); Єзекиїль (Єз. 2:2; 3:24; 11:5); Даниїл (Дан. 4:8, 9, 18; 5:11, 14); Михей (Мих. 3:8).

Отже, в Старому Заповіті немає прямих доказів того, що віруючий залишок в ізраїльському народі був індивідуально, постійно населений Духом. Леон Вуд, який стверджує, що віруючі Старого Заповіту були населені Духом, визнає цей факт. Він пише:

У попередніх двох розділах ми дослідили кожен випадок, коли одна або кілька старозаповітних людей відчували, як Дух сховався на них або залишав їх. Висновок був однозначним: кожен випадок стосувався аспекту надання сили для виконання певного завдання, і не було жодного випадку, який би стосувався духовного оновлення.²⁶

Вілф Гільдебрандт, автор іншого дослідження про Духа в Старому Заповіті, приходить до схожого висновку.²⁷

ЕСХАТОЛОГІЧНЕ СХОДЖЕННЯ ДУХА

Подібно до того, як вигук Мойсея про бажання, щоб Ягве поклав свого Духа на весь народ, передбачає, що весь народ не має Духа (Чис. 11:29), так і пророчі проголошення есхатологічного злиття Святого Духа вказують на те, що народ ще не має Духа. Тут не місце для розгляду відповідних уривків.²⁸ Тут достатньо зазначити, що ці пророцтва навряд чи надихали б надію, якби вони просто обіцяли те, що вже було пережито. Ці уривки не вказують на те, що віруючі у часи Старого Заповіту були сповнені Духом, хоча вони, безумовно, вказують на день, коли Божий народ відчує Духа по-новому.

Леон Вуд чітко заявляє, що його думка про те, що старозаповітні віруючі були населені Духом, не ґрунтується на екзегетичних доказах, а є богословським висновком. Він пише: «Оскільки [Бог] зберігає новозаповітного віруючого, перебуваючи в ньому... здається розумним вважати, що він зберігав старозаповітного віруючого таким же чином».²⁹

²⁶ Wood, *The Holy Spirit in the Old Testament*, 64.

²⁷ W. Hildebrandt, *An Old Testament Theology of the Spirit of God* (Peabody, MA: Hendrickson, 1995), 61.

²⁸ Уривки включають: Іс. 32:15; 44:3; Єзек. 36:27; 37:14; 39:29; Йоїл 2:28-29 (пор. також Єр. 31:31-34, хоча там Дух не згадується). Для обговорення див. розд. 2 моєї дисертації «Він з вами і буде в вас», 51-66.

²⁹ Wood, *The Holy Spirit in the Old Testament*, 70.

У зв'язку з цим, звичайно, виникає питання, чи заперечує Івана 7:39 такий висновок.

ДУХ ЩЕ НЕ БУВ ДАНИЙ

Текст Івана 7:39 говорить: «Це Він сказав про Духа, якого мали прийняти ті, що в Нього увірували, бо Духа ще не було дано, бо Ісус ще не був прославлений». Для наших цілей, перше, на що слід звернути увагу, це те, що цей текст вказує на те, що ті, хто *увірував* в Ісуса, ось-ось отримають Духа. Оскільки Івана 1:12-13 вказує на те, що ті, хто вірить в Ісуса, народилися від Бога, це, здається, вказує на те, що ми повинні розрізняти нове *народження від Духа і прийняття Духа*. Ті, хто повірив в Ісуса, незабаром отримають Духа, але це відбудеться лише після того, як Ісус буде прославлений. Євангеліє від Івана говорить про прийняття Духа в двох інших місцях (де вживається дієслово *lambanō* «приймати»): 14:17 і 20:22. Івана 14:17 є повчальним для визначення того, що мається на увазі під твердженням, що Дух буде прийнятий. У цьому уривку Ісус говорить своїм учням:

І Я попрошу Отця, і Він дасть вам іншого Утішителя, щоб з вами перебував по всі дні, Духа істини, що Його світ не може прийняти, бо не бачить Його, ані не знає Його. Ви знаєте Його, бо Він з вами, і перебуватиме у вас (Ів. 14:16-17).³⁰

Дух перебуватиме в учнях, тоді як світ Його не прийме. Оскільки перебування в учнях тут паралельно з прийняттям Духа, це, здається, вказує на те, що прийняття Духа, про яке йдеться в інших місцях Євангелія від Івана, описує початок перебування. В Івана 7:39 не сказано, що Дух ще не діяв у світі, і не сказано, що Дух ще не оживляв людей (пор. Ів. 6:63: «Дух є Той, Хто оживляє»). В Івана 7:39 сказано, що Дух ще не був прийнятий, а з огляду на Івана 14:17 це, здається, означає, що віруючі ще не були населені Святим Духом.

³⁰ Обговорення критичних питань тексту Івана 14:17 див. у Додатку 2 моєї дисертації «Він з вами і в вас перебуватиме», 213-20. Здається, що читання якому комітет UBS надав рейтинг «С», через майбутній час, є виключно результатом авторитету Codex Vaticanus. В іншому випадку зовнішні та внутрішні докази на користь майбутнього часу є переконливими.

Іван дає кілька вказівок на те, що як тільки Ісус почав своє служіння, почали відбуватися історичні зміни в історії спасіння. Наприклад, у двох випадках Іван записує, що Ісус сказав: «Прийде час, і вже настав» (Ів. 4:23; 5:25). Ці висловлювання вказують на те, що під час служіння Ісуса есхатон почав наступати. Якщо з початком есхатону ті, хто повірив у Месію, не отримали Духа, що перебуває в них, і якщо вони повинні чекати, поки Ісус буде прославлений на хресті, щоб отримати це, то чи можна законно стверджувати, що ті, хто жив до початку есхатологічного віку, вже отримали есхатологічне благословення Духа, що перебуває в них?

ВІДРОДЖЕННЯ І НАСЕЛЕННЯ ДУХОМ В ЄВАНГЕЛІЇ ВІД ІВАНА

Досі я стверджував, що в Старому Заповіті немає екзегетичних доказів того, що старозаповітні віруючі були населені Духом, і що Івана 7:39 представляє тверде екзегетичне свідчення з Нового Заповіту про те, що старозаповітні віруючі не були населені Духом. Якщо я правий, що віруючі Старого Заповіту не були населені Духом, то справедливо поставити наступне питання: як же тоді старозаповітний віруючий ставав і залишився вірним Ягве? У цьому розділі я доведу, що віруючі Старого Заповіту пережили нове народження Духом, хоча вони не пережили населення Духа.³¹ Тут ми спочатку розглянемо, що таке відродження в Івана, а потім перейдемо до питання про те, що таке населення Духом в Івана.

ВІДРОДЖЕННЯ В ІВАНА

Говорячи про відродження в Євангелії від Івана ми, головним чином, зацікавлені тим, що ці тексти вказують на те, що відродження робить і чого воно не тягне за собою. Тут я спробую показати, що в Івана відродження – це створення нової здатності сприймати, розуміти і вірити. З іншого боку, ці тексти не вказують на те, що досвід нового народження передбачає, що Святий Дух оселяється в тих, хто отримував духовне життя. Говорячи простою мовою, я стверджую, що відродження не слід ототожнювати з населенням Духом.

³¹ Таким чином, на мою думку, неправильно ототожнювати відродження з оселенням, як це робить Ден Фуллер (серед інших) (Dan Fuller, *The Unity of the Bible* [Grand Rapids: Zondervan, 1992], 229-30).

Ми вже згадували Івана 1:12-13. У 13-му вірші йдеться про тих, хто «народився від Бога». Ця концепція, здається, розкривається в Івана 3:1-12, але перш ніж ми звернемося до цього уривка, ми повинні зауважити, що в Івана 1:12-13 немає жодної вказівки на те, що бути «народженим від Бога» також означає бути населеним Духом.

У розмові між Ісусом і Никодимом, описаній в Івана 3:1-12, підкреслюється здатність. Слово *dunamai* («мати змогу») зустрічається п'ять разів у тій чи іншій формі в Івана 3:2-5, і воно з'являється знову в 3:9. Ісус каже Никодиму, що народження згори призводить до здатності бачити Царство Боже і увійти в нього (3:3, 5). Коли Никодим висловлює здивування (3:9), Ісус відповідає словами: «Якщо Я говорив вам земне, і ви не увірували, то як увіруєте, коли Я говоритиму вам небесне?» (3:12). Підтекст 12-го вірша полягає в тому, що Никодим не здатний вірити.

Ця нова здатність забезпечується народженням згори Духом (Ів. 3:3, 5). В Івана 3:6 ми читаємо: «Народжене від плоті є плоть, а народжене від Духа є дух». Бути «народженим від Духа» (3:6), здається, паралельно з «народженим від Бога» (1:13). Ми не повинні сприймати слова «народжене від Духа є дух» (3:6, виділено нами) як вказівку на те, що той, хто переживає друге народження, тепер стає населений Духом, а скоріше на те, що той, хто «народжений від Духа», тепер здатний діяти в духовній сфері.³²

Івана 6:63 також вказує на відроджуюче служіння Духа. Там Іван записав, що Ісус сказав: «Дух оживляє, а плоть не приносить користі. Слова, які Я вам говорив, є духом і життям». Цей текст вказує на те, що слова Ісуса належать до духовної сфери, і що плоть не приносить користі при спробі інтерпретувати і зрозуміти таке послання. Якщо хтось хоче зрозуміти слова Ісуса, які належать до духовної сфери і обіцяють життя, він повинен бути оживлений Духом.³³

³² Пор. J.H. Bernard, *The Gospel According to St. John*, 2 vols, ICC (Edinburgh: T. & T. Clark, 1928), 106: «Плоть і дух відрізняються, і їх не можна плутати... Вони представляють два різних порядки буття, нижчий і вищий... Плоть може породжувати тільки плоть, а дух може породжувати тільки дух». Аналогічно E. Schweizer, '*pneuma*', in *TDNT*, 6:438. Для обговорення «сфери Духа» в Івана див. мою дисертацію «Він з вами і в вас перебуватиме», 71-75.

³³ Для подальшого обговорення Івана 6:63, що стосується цього питання, див. мою дисертацію «Він з вами і буде в вас», 178-81.

Отже, здається, що ці тексти в Івана показують, що відродження відбувається тоді, коли Дух робить людину живою. Коли людина оживає Духом, це ніби друге народження, і той, хто пережив це нове народження Духом, має нову здатність розуміти і вірити. Ці тексти не вказують на те, що коли це відбувається, Дух оселяється в тих, хто таким чином стає здатним. Насправді, в Івана 7:39 йдеться про тих, хто увірував, але ще не прийняв Духа. Ніщо в Івана і в решті Нового Заповіту не заважає зробити висновок, що Дух також давав людям можливість розуміти та вірити і в Старому Заповіті. Тому, на мою думку, відповідь на питання «як старозаповітний віруючий отримував спасіння?» полягає в тому, що «Дух віродив їх і тим самим дав їм можливість повірити».

НАСЕЛЕННЯ ДУХОМ В ІВАНА

Якщо населення не є еквівалентом відродження в Євангелії від Івана, то що ж це таке? У цьому розділі я доведу, що населення – це Божя присутність за заповітом. Павло чітко вказує, що населення робить віруючих Божим храмом: «Хіба ви не знаєте, що ви храм Божий, і що Дух Божий живе у вас?» (1 Кор. 3:16). Хоча Іван не стверджує цю реальність так чітко, як Павло, четверте Євангеліє вказує на те, що населенням Духом дозволяє віруючим в Ісуса бути отримувачами благословень, які раніше були можливі завдяки перебуванню в храмі.

Твердження про те, що Ісус замінює храм у Євангелії від Івана, є досить загальновідомим.³⁴ Інше поширене твердження полягає в тому, що Іван вказує на продовження служіння Ісуса Духом після його відходу.³⁵ Це забезпечує добру основу для розуміння ролі Духа в Євангелії від Івана, але не дозволяє повністю розкрити важливі аспекти служіння Духа. Я маю на увазі вказівки Івана на те, що заміна храму Ісусом тягне за собою те, що він стає новим місцем Божої присутності і місцем, де прощаються гріхи.³⁶ Потім Іван показує, як Ісус посиляє

³⁴ Див. коментарі на Івана 2:21, а також A.R. Kerr, *The Temple of Jesus' Body: The Temple Theme in the Gospel of John*, JSNTSup 220 (New York: Sheffield, 2002); P. Hoskins, 'Jesus as the Replacement of the Temple in the Gospel of John' (PhD diss., Trinity Evangelical Divinity School, 2002); B.D. Johnson, 'The Temple in the Gospel of John', in *Christ's Victorious Church*, ed. J.A. Weatherly (Eugene, OR: WIPF and Stock, 2001), 110-32.

³⁵ Класичний вираз цього можна знайти в R.E. Brown, 'The Paraclete in the Fourth Gospel', *NTS* 13 (1967), 113-32; Brown, *John*, 1135-44. Ця позиція має безліч прихильників.

³⁶ Пор. Івана 1:14, 51; 2:13-21; 4:21-24; 10:30, 38; 19:30. Обговорення цих текстів див. у моїй дисертації «Він з вами і буде в вас», 181-96.

своїх учнів, як був посланий Сам (20:21), говорить їм, що вони будуть місцем Божої присутності, коли Він відійде (14:15-23), і дає їм владу над прощенням гріхів (20:23). Ці міркування, здається, вказують на те, що Іван представляє учнів не тільки як продовження служіння Ісуса Духом, але й як заміну Ісуса, як заміну храму. Таким чином, Дух в учнях продовжує служіння Ісуса як заміна храму.

Вище було зазначено, що за Старим Заповітом Бога потрібно було шукати і знаходити в храмі. В Євангелії від Івана показано, як Ісус заявляє самарянці, що час поклоніння в певних місцях закінчився: «Настає час, коли не будете вклонятися Отцеві ні на цій горі, ні в Єрусалимі» (Ів. 4:21). Поклоніння в обраному Богом місці, яке було передбачене Старим Заповітом (Втор. 12:5), замінюється поклонінням «в душі та істині» (Івана 4:23). Це нове, нелокалізоване поклоніння відбуватиметься у сфері духовної реальності.

Замість того, щоб жити в конкретному храмі в конкретному місті, Ісус проголошує Своїм учням, що Він і Отець збираються зробити Свою оселю з тими, хто зберігає слова Ісуса (Ів. 14:23). В Івана 14:15-23 Ісус стверджує, що Отець, Дух і Син перебуватимуть у тих, хто вірить і слухається.

Цей уривок ясно показує нам, що населення Духом не слід ототожнювати з відродженням. Відродження призводить до нової здатності бачити і вірити. Населення – це Божя присутність у заповіді. У віршах 15-16 ми читаємо, що Ісус сказав: «Якщо любите Мене, то будете виконувати Мої заповіді; і Я попрошу Отця, і Він дасть вам іншого Утішителя». Якщо саме перебування Духа дає силу послуху і любові до Ісуса, то хто може виконати цю умову, яку ставить Ісус? Але якщо ті, хто увірував, були оживлені Духом і, таким чином, отримали цю можливість, то вимога любити Ісуса і дотримуватися Його слів в Івана 14:15 знаходиться в межах їхньої досяжності. На мою думку, Дух вже віродив їх і дав їм здатність слухатися. Тепер вони несуть відповідальність за виконання необхідних умов, щоб Божя оселя була святою.

Це відповідає Божій вимозі, щоб Ізраїль виконував певні вимоги, щоб зберегти себе святим, щоб Він міг жити серед них. Ми читаємо в 1-й книзі Царів 6:11-13:

І було слово Ягве до Соломона, говорячи: «Цей дім, що ти збираєшся будувати, якщо ти будеш ходити в Моїх постановах, і чинитимеш Мої суди, і дотримуватимешся всіх Моїх заповідей, щоб ходити в них, то Я potwierджу над тобою слово Моє, що Я говорив був Давидові, батькові твоєму, і Я буду жити посеред Ізраїлевих синів, і не залишу народу Мого, Ізраїля».

Слова Ісуса в Івана 14:23: «Хто любить Мене, той виконає Моє слово, і Отець Мій полюбить його, і Ми прийдемо до нього, і станемо в нього домом Нашим», разюче нагадують Боже слово, сказане Соломонові щодо необхідних умов, за яких Бог перебуватиме в храмі. Подібно до того, як народ Ізраїлю повинен був слухатися Божого слова, щоб зберігати місце Божої оселі святим, учні повинні були любити Ісуса (Ів. 14:15) і дотримуватися Його слова (14:23), щоб зберігати місце Божої оселі святим. Якщо раніше Божа присутність була опосередкована храмом, то в Івана 14:15-23 посередництво Божої присутності обіцяно віруючим.

Ще один натяк на те, що означає для віруючих населення Духом, ми бачимо в Івана 20:22-23. Дихнувши на учнів і наказавши їм прийняти Духа (20:22),³⁷ Ісус каже: «Якщо кому прощаєте гріхи, то прощаються їм; якщо кому залишите гріхи, то залишаться» (20:23). За Старим Заповітом люди повинні були йти до храму, щоб принести жертву за гріх і отримати прощення. Тепер, коли жертва за гріх була завершена смертю Ісуса на хресті (пор. Івана 19:30), Бог може оселитися в храмі, де не приносять жертв, але де можна знайти прощення. Це може пролити світло на слова Ісуса про те, що Дух не може бути даний учням, поки Ісус не піде на хрест (Ів. 16:7) – віруючі не можуть замінити храм як місце перебування Бога, поки Ісус не покладе край жертвоприношенням.

Населення Духа в Євангелії від Івана, здається, несе в собі здатність бути посередником благословень, які раніше знаходили в храмі. Населена Святим Духом, а також Отцем і Ісусом, віруюча громада є посередником Божої присутності і прощення гріхів, благословень, які раніше знаходили в храмі. Таким чином, здається правдоподібним, що те, що ми читаємо в Івана про

³⁷ Обговорення варіантів тлумачення, а також аргумент, що прославлення Ісуса - це розп'яття, яке дозволяє дати Духа перед вознесінням, див. в моїй дисертації «Він з вами і буде в вас», 111-19.

перебування Духа, слугує історичною основою для розуміння ранньою церквою себе як Божого храму.³⁸

ВИСНОВОК: ВІН З ВАМИ І БУДЕ У ВАС

Чи були старозаповітні віруючі населені Святим Духом? Ні. Вони не потребували цього. Бог жив у храмі. Таким чином, Він був з ними. Як старозаповітні віруючі ставали і залишалися спасеними? Вони стали спасеними завдяки відроджуючій дії Святого Духа, яка в Старому Заповіті описується більше як «обрізання серця» (пор. Єр. 9:25), ніж як «народження згори» (пор. Ів. 3:3). Вони залишалися вірними не тому, що Дух жив у них, а тому, що Дух жив у храмі (Пс. 73:17), де вони прагнули бути (Пс. 116:18-19). Крім того, Дух діяв через ізраїльських пророків (1 Пет. 1:11). Коли пророки проголошували Боже слово, Дух навчав і наставляв Божий народ (Неєм. 9:20, 30). У Старому Заповіті Дух давав життя і перебував з людьми, перебуваючи в храмі. За новим заповітом Дух дає життя і перебуває в Божому народі; ми є Його храмом.

Джеймс Гамільтон викладає Старий і Новий Заповіт у Південно-західній баптистській богословській семінарії в Х'юстоні, на кампусі Парк Плейс. Рукопокладений служитель Південно-баптистської конвенції, він нещодавно закінчив Південну семінарію в Луїсвіллі, штат Кентуккі, де навчався під керівництвом Тома Шрайнера.

www.lucernapress.com

³⁸ Про ранню церкву в храмі в Новому Заповіті див.: R.J.McKelvey, *The New Testament: The Church in the New Testament*, Oxford Theological Monographs (Oxford: Oxford University Press, 1969).